

VOLKSKUNDE IN LIMBURG

Bewerkt door JAAK VENKEN

STICHTING MENS EN CULTUUR
GENT

KERMIS

Heel wat kermissen vallen op de zondag na het feest van de parochieheilige of op de zondag ervoor. In dit laatste geval kan het gebeuren dat het feest van de heilige op kermismaandag of -dinsdag valt. Dan is het een vroege kermis en de heilige eet mee.

Dorpskermis! De processie gaat uit. De fanfare dreunt haar pijnlijk aangeleerde mars op. Het schuttersgild is voltallig, de koning of keizer met de zilveren vogel en de breuken voorop, vlak bij het oude, brokaatzware vaandel. De meisjes lopen verstrooid mee met de blauwe linten van de congregatiemedailles over het paasbeste kleed. In de zakken van de jongens rammelen en dansen de spaarcenten van een jaar. In de hartjes van de meisjes trilt de hoop, dat er nu uit één woord of gebaar van weken her een mooie, misschien levenslange gebeurtenis zal groeien. Alleen de hoogbejaarden met hun walmende flambouwen of stofferige stoklantaarns zijn inderdaad ingetogen.

Als de grote schoonmaak gedaan is, mogen de gasten komen. Zullen ze komen, hebben ze de briefkaart wel ontvangen?

Op het marktplein voor de kerk staan de kraampjes en de paardjesmolen te wachten om open te doen zodra de processie binnen is. De

pastoor verbiedt op het dorp elk spektakel zolang de ommegang duurt. Wie dat verbod moest overtreden, zou er zijn standplaats voor toekomend jaar bij inschieten.

's Nachts of 's morgens vroeg bij het eerste lichten zijn ze aangeland met hun huifkarretjes, of met een kruiwagen waarop het schamele gerief geborgen ligt voor het hele gedoe: een appelkraampje, een paardjesmolen of een schommel.

Als de fanfare haar mars voor de laatste maal heeft afgedreund en de processie onder zwaar klokgelui is binnengeraakt, ontstaat leven en gewoel op het kermisplein.

De harmonie trekt uit.

De kwakzalver beleeft zijn beste ogenblik. Naar zijn standplaats stuwt nieuwsgierig de grootste mensenvloed. Bij hem is er telkens iets speciaals te horen en te zien. Al komt hij met één of ander gekend wonderding voor de dag, zijn kwinkslagen en tovertoeren zijn voor de gelegenheid nieuw. Overigens roept hij het hardst, of overstemt met zijn piston de orgeltjes die hier en daar hun versleten deuntjes afdraaien.

Ook de kraampkes hebben afzet. De suikerbollen lokken de kleintjes en daar de keus niet groot is, zijn ze gauw bediend.

De aankomende jeugd besteedt het kermisgeld liefst van al aan karamellen met liefdeversjes, veel papier en weinig waar. De fabrikanten kennen het menselijk hart en weten dat de mens niet alleen leeft van brood.

Staat er een schommel, dan gaat die er bepaald met het meeste geld vandoor, want niets biedt het jonge volk een betere gelegenheid om kennis te maken.

Niet alleen op het kermisplein is er drukte, ook in de herbergen verdringt zich het volk en de leurder met zijn korf heeft last om door te geraken.

De etenstijd valt later dan op gewone zondagen. Vlaamse kermisgasten zijn kloeke eters, die met opgestapelde borden weg weten, tot grote vreugde van de gulhartige gastvrouw. De anders wel iets of wat zuinige boerin kan het niet hebben, dat er aan haar tafel niet veel wordt gegeten en ze laat niet na haar gasten aan te moedigen als ging het om een wedstrijd. Eigenaardig is het, dat er bij een kermismaal doorgaans weinig wordt gedronken. Eten is hoofdzaak. Dat het als een zwaar werk mag beschouwd worden, blijkt uit het feit, dat de feestvierders na de noen rust nodig hebben en meestal in de namiddag een dutje doen, omgekeerd op een stoel, of uitgestrekt in het gras wanneer het weer het toelaat.

Tegen een uur of vijf trekt de boer met familie en vrienden het dorp in. Het kermisplein heeft dan echter zijn beste tijd reeds gehad. De kleintjes, die er rondslechteren, hebben reeds lang hun laatste cent verteerd en het is maar dank zij een buitenkansje, dat ze zich niet met kijken alleen tevreden moeten stellen.

Voorheen was te Tongeren een geliefd kermisvermaak de «kalapé van 'n cent» te gaan stoten, om op het kommando van Toon: «Opgezeten, varkensklanten!» een paardje te bemachtigen en een ritje voor niets te mogen doen.

Toen werd er nog «partie» getrokken. Aan een paal met beweegbare arm hing een houten blokje, waarin een stalen veer met ring klemde. Onder het voorbijdraaien werd de partie heen en weer geschud. Het was een hele kunst hem te kunnen trekken. De gelukkige bezitter mocht een toer voor niets rijden.

Geregeld werd het kermisplein door een marskramer bezocht, die het ijzeren hek van de Onze-Lieve-Vrouwekerk met koorden afspande. Hieraan bevestigde hij bontgekleurde prenten, «Made in Germany». Naderhand nog trof men ze in vele boerendoeningen aan: «God ziet mij, hier vloekt men niet!», «De trap des Ouderdoms», «De Duivelsdans», e.a. Eén van de koddigste stelt twee pachters voor, procederend voor een koe, terwijl de ene aan de kop en de andere aan de staart trekt, zit een sluwe advocaat te melken.

De vooroorlogse rollezanger was ook een echte kermisfiguur. Hij stond op zijn manke stoel, met zijn bontbeklad spandoek en de wis, waarmee hij kletsend zijn uitleg onderlijnde. Met zijn blinde harmonikaman en al die boeren en boerinnen, die telkens het refrein meezongen, was hij een levend stukje Teniers.

De straatmuzikant.

In Sint-Truiden haalden de kwajongens de barakken af aan het station. Ze volgden met belangstelling het opzetten van de foor. Soms haalden ze daarbij perten uit, zodat de barakkemannen ze moesten bekijven, weggagen of bij gelegenheid een rammeling geven.

Wat de gaaplustige foorgangers zoal te zien kregen werd opgetekend door Johannes Debruyn. In een onuitgegeven handschrift van 92 bladzijden heeft hij genoteerd, wat er in Sint-Truiden en omstreken is voorgevallen tussen juni 1725 en februari 1777.

Johannes Debruyn was kerkbediende van Sint-Maarten en gedurende 44 jaar schoolmeester te Sint-Truiden. Als zoon van Balthazar en Katherina Minsen werd hij er gedoopt op 20 oktober 1692. Hij overleed op 6 februari 1777.

Uit zijn dagboek:

- 1755: den 20 Februarius arriveert alhier een jongelinck van 18 jaeren, geboren te Munster in Irlandt, lanck sijnde 8 voeten 2 duymen, die men code sien voor 2 stuiver, in het huys tegenover de Minderbroederkerke, genaemt «Het Hof van Vlaenderen».

- den 8 September... een vremdelinck hebbenden eenen levenden tiger, een levend pantheer en eene grote simme, te sien voor 2 stuivers in «Het Hof van Vlaenderen».

- de 29 November... de heer Nicole Falling, sich uytgevende voor eenen vermaerden operateur, dewelcke op 30 deses, publiekelijk op den grooten merkt cureert veel arme menschen niet alleen gratis, maer sonder eenigt effect; jae veel gelt van het gemeyn geramasseerd hebbende met zijn bedriegelijcke medicamenten, is met schande vertrocken.

- 1765: den 6 augustus arriveert alhier een vreemdelinck hebbende in een houten casse een manneke van 60 jaren oudt maer onderhalven voet hooge, welck was te sien voor 2 oord.

- 1766: den 28 Januarius arriveert alhier eenen vreemdelinck met 3 vreemde gedierten, te weten eenen Romphart hebben eenen cop als een peert, twee hooge bulden op den rugge, eenen langen hals, lanckharigh en een corten steirt, eenen indiaenschen haen met 3 pooten ende eenen grooten aep, alles te zien voor 4 oord.

- 1767: den 17 September arriveert alhier eenen commedispeelder verthonnende deselve in stomme personagien soo in posturen van menschen als beesten wat al te samen gedirigeerd wierd met eene horlogie.

- den 26 December verthoont een vremdelinck alhier in den Cruijsbogen een marionettenspel, verthoondende het hof van Versalie, de stad van Amsterdam, Venetien en andere zeehaven, somma alle dagen wat anders.

seer schoon om sien, de eerste banke voor 10 st., de 2e voor 5 st., de 3e voor 3 st., maer hij en heeft zijn beurse niet versleten aen mijn gelt.

- 1768: den 14 Februarius vertoont een vremdelinck eenen boom die niet als steenen en draegt van allerleij soorten. Te sien voor 3 stuivers op den Grooten Merckt «In den Engel».

- den 28 Julius arriveert alhier een comediespeler logerende op den Grooten Merckt in den Arent, verthoonende alle dagen een ander comedie seer schoon om zien, soo men seght, maer sijne beurs en sal niet versleten zijn van mijn gelt.

- den 24 September arriveert alhier een vreemt vroupersoon omsingelt met een vreesselijkck ende gevaerlijck levende serpent, hetwelck zij haer laet kussen ende lecken ende aen haer laet suygen. En was te sien voor 2 oord in «Den Arent» op den Merckt.
- den 7 October arriveert alhier heer Martel, operateur-occulist ende meester om breuken te snijden ende hasemonden ende wofsmuylen te snijden ende te genesen.
- 1769: den 10 April arriveert alhier een vremdelinck met 8 vreemde dieren, waer onder was een Turksch peerdeken, welck menschelijck signael gaf met den cop als men iets vraeghde, knickende en schuddende, ende honneur doende met zijne pooten, loste een canon, kende alle caerten ende teirlingen, enz.
- 1770: den 11 Januarius arriveert alhier een vremdelinck met eenen arabische koeye hebbende twee muylen, vier horens, twee vleugels, 10 voeten hooge en 12 voeten lanck ende was te sien voor 2 à 3 st. in de uitspanninghe genaemt «Den Engel» op den Grooten Merckt.
- den 18 Meert arriveert alhier een vremdelinck met eenen levenden leeuw, eenen tiger ende eenen luijpaart ende andere beesten in «Den Arent» op den Grooten Merckt voor 2 à 3 stuivers.
- den 17 mei arriveert alhier een vremdelinck met eenen beer, eenen wolf ende eenen wilde osse, 3 à 4 honden, die vechtende malkandere te sien zijn geweest in «Den Arent», op den Grooten Merckt, de heeren ende juffrouwen voor een plaquette ende de gemeijne voor 3 stuivers.
- 1772: in Januarius arriveert alhier een vremdelinck verthoonende allerhande poessenellespel. Te sien op den Grooten Merckt in «Den Arent», de eerste banke voor 5 st., de 2e voor 3 st., de 3e voor 6 oord.
- den 28 Januarius arriveert een vremdelinck hebbende te sien een kindt van 3 à 4 jaren met 2 hoofden, 3 beenen, 3 armen ende eenen langen baardt.

Ook de kranten vertellen ons, hoe het er in die dagen aan toe ging. In «De Tongenaer», van 28 augustus 1875 staat te lezen: - Onze oude kennissen van onze jongen tijd zullen bijna allemaal terugkomen: Micheel met zijnen vermaerden paljas Bascro zal achter het stadhuis pronken en grappen maken; Verplancken met zijne Vlaemsche comedie komt op onze aloude stad aangevaren. Op den Vrijthof zal men met veel geschut, gedonder en geraes Sebastopol of Rome innemen; achter de kerk zal men kunnen bewonderen de droeve Passie, uitgebeeld door levende personen en bekroond door een luisterrijke

apothecose. Een reus, sterker dan Milon van Crotone, zal een krupp-
canon op zijn schouders laten afschieten, achter het Tribunael zal
Rancy zijn paerdenloopbaan oprigten en zijn clown's buitengewone
cabriolen laten maken. Wat carabine-schutterij, uitstekende frituses,
lekkere beignets, speelgoedwinkels aangaet, nooit zal men zulken
overvloed gezien hebben. De schoone Circassienne, de welriekende
Cracovienne en andere reuzinnen zullen haar uitstekende vormen te
zien geven; de Wildeman zal levendige konijnen, glas, vuer en ijzer
eten. Alle juffrouwen zullen de waarheid leeren en in den spiegel der
oprechtheid haren uitverkorenen kunnen bezigtigen. Voor vijf en
twintig centiemen kan eenieder zijn portret, kunstwizig afgemaeld,
bekomen, en voor een solleke maer verhonigt gij met een jababbel of
een suikerstekske het reeds zoete mondje van het engellinnetje wiens
blank armtje gij onder den uwen teerzaem drukt. Allo! allo! het zal
goed gaen!... En dit zeg ik u aen uw oor, ik ken op de Markt een
juweeltje van herberg, waer twaelf honderd flesschen uiterstbest bier
liggen afgetrokken!

Over de sfeer te Hasselt lezen we in een uitgave van «Nieuw Lim-
burg» uit het jaar 1928: - Er zijn twee dagen in 't jaar, waarop sinds
onheugelijke tijden, geheel de Kempen naar Hasselt trekken. Het zijn
vastenavond-Dinsdag en Dinsdag der groote kermis. Waartoe? We
hebben er ons dikwijls naar bevroagd, maar niemand weet het. En
toch blijft de bevolking wonderlijk trouw aan dat oud en plechtig geb-
ruik. We zeggen plechtig, omdat inderdaad de Kempenaren, die op
die dagen door de straten slenteren, een ritus lijken te vervullen. Zij
zijn ernstig en ingetogen, op hun Zondags gekleed en schijnen zich
volstrekt niet te vermaken! Toch ziet men ze ieder jaar, als trek-
vogels terugkomen.

Waar is de tijd, die vele Hasselaren nog gekend hebben, toen de
boerenjongens gekleed met een donkerblauwe kiel en zwarte klak en
hun meisje met een breeden spitsuitloopenden sjaal om de schouders
en een aardig mutsje op 't hoof, beiden wat plomp en houderig, maar
toch fier als pauwen, de groote jaarmarkt kwamen bezoeken! Die tijd
is lang voorbij en nu kan men de boerenmensen, ten minste de jon-
gelui, haast niet meer uit de stadsmensen onderscheiden.

Tot het kermisgebeuren behoorde ook het begraven van Malbroek.
De beruchte Engelse veldheer Marlborough (1650-1722) had met zijn
manschappen lelijk huisgehouden in onze streken. Zijn vertrek werd
gevierd met het verbranden van strooien poppen.

Het gebruik is blijven voortbestaan. Nu nog wordt op meerdere plaatsen in het noorden van de Maaskant en de aangrenzende Kempenese gemeenten Malbroek verbrand bij het einde van de nakermis.

In Kessenich wordt Malbroek gevonnist door de schutterij Sint-Martinus. De plechtigheid heeft plaats op de donderdag na de kermis.

Gewoonlijk word Malbroek beschuldigd van alles wat er tijdens het afgelopen jaar is misgelopen. Hij wordt wel met gloed verdedigd, maar het uiteindelijke vonnis is steeds de doodstraf. Hij wordt van zijn kleren beroofd en meestal tot de brandstapel verwezen.

Het verbranden gaat gepaard met tromgeroffel, terwijl de jeugd danst en tiert.